

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Інститут повітряного і космічного права НАУ, E-mail: justitia@nau.edu.ua

В даній статті автор досліджує суспільні відносини, пов'язані з виникненням об'єктів авторського права, функціонуванням суб'єктивних авторських прав та їх правовою охороною у міжнародному і національному приватному праві.

Міжнародне співтовариство вже досить давно цілеспрямовано займається проблемою визначення об'єктів і суб'єктів авторських прав й, насамперед, шляхом укладення відповідних міжнародно-правових угод в галузі авторського права. Міжнародні конвенції необхідні для вироблення уніфікованих норм, що забезпечують стабільність і правопорядок у цій галузі суспільних відносин. Національні правові системи повинні бути приведені у відповідність із міжнародними стандартами. І Україна не є тут виключенням. У зв'язку з цим необхідність детального правового регулювання питань, що стосуються об'єктів, суб'єктів авторського права та охорони прав авторів стає усе більше насущною.

Безумовно, певні позитивні кроки в цьому напрямку українським законодавцем зроблені, а саме: охарактеризовані суб'єктивні авторські права; існує їхній поділ на майнові та особисті немайнові; перелічені твори, які підлягають охороні та інше. Але разом з тим українське законодавство про охорону авторських прав не містить спеціальних норм, що стосуються забезпечення належної охорони прав неповнолітніх авторів, а також авторів, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними або обмежено дієздатними. Також недостатньо врегульовані питання стосовно характеристики кожного об'єкта авторського права.

З урахуванням міжнародного досвіду правового регулювання, закордонної практики й національних традицій, необхідно спробувати повернути повагу до права й законодавства шляхом формування єдиної державної й правової політики, яка забезпечила б належні умови реалізації й охорони прав і законних інтересів як самих авторів, так і рядових користувачів.

Основні ж зусилля в цьому процесі повинні бути спрямовані на вдосконалення законодавства з охорони авторських прав, детальній характеристиці об'єктів авторських прав та прав, які належать відповідним суб'єктам, і практики його застосування. Комплексне вивчення позначеної проблеми має важливе теоретичне й практичне значення, оскільки сприяє створенню дієвих заходів боротьби з різноманітними формами по-

рушень прав авторів, відновленню порушених авторських прав.

Перелік об'єктів авторського права в міжнародно-приватному праві не є замкнутим і вичерпним. По мірі розвитку науки і техніки коло об'єктів охорони розширюється, що також знаходить своє відображення в Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів (при її переглядах) та у Всесвітній конвенції про авторське право. Під об'єктами авторського права зазвичай розуміються твори науки, літератури та мистецтва. В Бернській конвенції застосовується термін „літературні та художні твори”. Питання постає в тому, що саме входить до переліку літературних та художніх творів.

Російський законодавець визнає об'єктами авторського права тільки ті твори, які існують в об'єктивній формі, тобто самостійне існування твору. Французька теорія авторського права вказує, що „наявність тільки замислу твору не дає причин для виникнення права авторства” [6, с.23].

Отже, відповідно до ЦК України (ст. 433), Закону України „Про авторське право і суміжні права” (ст. 8) об'єктами авторського права є: літературні та художні твори (романи, поеми, статті та інші письмові твори, лекції, промови, проповіді та інші усні твори, драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші сценічні твори, твори живопису, архітектури, скульптури та графіки, фотографічні твори, твори ужиткового мистецтва, ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки, переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів (похідні твори), збірники творів, інші складені твори, якщо вони за добром упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної власності); комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних), якщо вони за добром упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності; інші твори.

Згідно з Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів 1971 року (Україна приєдналася в 1995 році) до об'єктів авторського

права відносяться „всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, яким би способом і в якій би формі вони не були виражені, як-то: книги, брошури та інші письмові твори; лекції звернення, проповіді та інші подібного роду твори; драматичні і музично-драматичні твори; хореографічні твори і пантоміми; музичні твори з текстом або без тексту; кінематографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним кінематографії; малюнки, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки і літографії; фотографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним фотографії; твори прикладного мистецтва; ілюстрації, географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що відносяться до географії, топографії, архітектури або наук” [1].

Але за законодавством різних держав до цих об'єктів можуть відноситись й інші твори. Наприклад, за французьким законодавством, до об'єктів авторського права відноситься продукція сезонного виготовлення одягу і прикрас. Така увага французького законодавця до продукції сезонного виробництва пояснюється тим, що суспільні відносини, які складаються відносно подібних об'єктів, мають велике значення для економіки Франції. Розуміючи важливість подібних відносин, французький законодавець наділяє їх особливою правовою охороною, яка передбачається авторським правом [5, с.178].

Варто зазначити, що проблемою є те, що невичерпність переліку об'єктів авторського права, як в національному, так і міжнародному законодавстві, у судовій практиці часто призводить до відмови авторам творів у наданні охорони їх авторських прав лише на тій підставі, що таких творів немає у такому переліку. Тому, з огляду на це, доцільно б було на національному рівні детально охарактеризувати кожен об'єкт авторського права, якою охороною він користується, та зробити вичерпний перелік об'єктів авторських прав, враховуючи сучасні досягнення в цій галузі, тому що Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів та Всесвітня конвенція про авторське право сформульовані так загально, що будь-які твори в галузі науки, літератури та мистецтва підпадають під їхню охорону. А на практиці, як це уже зазначалося раніше, це зовсім не так.

Варто також зазначити, що з ростом значимості комп'ютерів у суспільному житті, зростає важливість ефективної правової охорони комп'ютерних програм. В зв'язку з цим часто постає питання, в рамках якої правової системи охоронятимуться комп'ютерні твори: патентного

права, авторського права чи відповідно до актів про комерційну таємницю? Відповідно до міжнародного та національного законодавств комп'ютерні програми охороняються як авторські твори. Тотожність творчого процесу створення форм авторських творів літератури і комп'ютерних програм стала визначальною для вибору цієї форми захисту комп'ютерної програми. Бази даних та електронні карти також вважаються об'єктами авторського права і охороняються як комп'ютерні програми.

При доповненні і зміні національного законодавства з метою висвітлення в ньому питань комп'ютерного використання охоронюваних творів необхідно прийняти міри, щоб забезпечити дотримання немайнових прав авторів під час комп'ютерного використання.

Що стосується суб'єктів авторського права, то за Бернською конвенцією і Всесвітньою конвенцією про авторське право, вони визначаються фактично однаково. Як правило, до них відносяться: автори творів; співавтори; держава; спадкоємці; роботодавці; юридичні або фізичні особи, які набувають відповідних прав за договором. Автором будь-якого творіння вважається лише той, хто власною творчою працею створив той чи інший результат інтелектуальної творчості. Саме творчий характер праці творця, що втілюється у творі, — це єдиний і універсальний критерій для виникнення права авторства на твір.

Той чи інший результат творчої діяльності може бути створений не одним автором, а двома або кількома. Такий вид співучасті у створенні цього результату прийнято називати співавторством. Воно може мати місце у будь-якому виді творчої діяльності. Міжнародна цивільно-правова теорія визнає два види співавторства:

1) коли неможливо виділити працю кожного співавтора — нероздільне співавторство. Воно властиве авторському праву;

2) коли складові частки чітко визначені і відомо, хто із співавторів створив ту чи іншу частину — роздільне співавторство.

Від співавторства слід відрізнити співробітництво, за яким кілька авторів беруть участь у створенні колективного результату творчої діяльності за завданням певної організації (замовника). Такий колективний об'єкт належить юридичній особі, за завданням якої він створений. Співавторство — досить складний інститут, що містить чимало дискусійних положень, що в спеціальній літературі викликають різні думки і погляди, адже не завжди така спільна творчість відповідає умовам співавторства.

Суб'єктами авторського права можуть бути не

лише автори, а й інші особи. Серед них особливе місце посідають так звані "інші особи", яким належить право на будь-який об'єкт авторського права. Це за загальним правилом юридичні особи, але не виключено, що ними можуть бути й фізичні особи. Роботодавця не можна визнавати правонаступником, оскільки право інтелектуальної власності до нього не переходить від автора, а він за певних умов визнається суб'єктом цього права незалежно від волі автора. Право інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належить працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або в якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором. В усіх випадках авторське право має належати його творцю, а не роботодавцеві. Останньому мало б належати виключне право на використання зазначеного об'єкта на певний, визначений законом строк.

Спадкоємці можуть стати суб'єктами авторського права згідно із законом або заповітом. Іноді виникає питання чи є суб'єктом авторського права особа, якій передано невиключні майнові права на розповсюдження примірників творів? [7, с.20]. Як уже зазначалося раніше, майнові права суб'єктів авторського права можуть відчужуватися повністю або частково. Після цього особа якій відчужені ці права стає суб'єктом авторського права. Передання майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) оформляється авторським договором. Отже, до суб'єктів авторського права віднесені особи, яким передані (відчужені) права і тому суб'єктом авторського права також визнається особа, якій передано невиключні майнові права на розповсюдження примірників творів.

Слід зазначити, що і в Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів, і у Всесвітній конвенції про авторське право немає чіткого розподілу авторських прав. Український і російський закон поділив суб'єктивні авторські права на майнові, ті, що мають економічне значення, та особисті немайнові права, які не мають такого значення. Варто зазначити, що такого роду класифікація суб'єктивних авторських прав досить умовна, тому що кожне з авторських прав тією чи іншою мірою мають як економічний, так й особистісний зміст. Однак ця концепція авторських прав є загальновизнаною в країнах континентальної правової системи.

Але на відміну від Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів Всесвітня конвенція про авторське право надає охорону правам авторів – громадян договірних держав,

навіть у тому разі, якщо твір був опублікований на території країни, що не входить до учасниць конвенції. Ще однією відмінністю між Бернською і Всесвітньою конвенцією є те, що Всесвітня конвенція не має зворотної дії, а Бернська – має. Не минає уваги той факт, що за законодавством багатьох країн автори отримують винагороду за репрографію, тому і в нашому законодавстві необхідно ввести норму за якою б суб'єкти авторського права отримували за це винагороду. Також на національному рівні необхідно врегулювати питання щодо захисту прав обмежено дієздатних або недієздатних авторів.

Закон України „Про авторське право і суміжні права” не повністю відповідає положенням Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів стосовно обмеження прав авторів. Зокрема, його необхідно доповнити статтею про вільний запис короткострокового користування, здійснюваний з метою сповіщення для загального відома.

Система міжнародної охорони авторського права в своїй основі будується на праві внутрішньодержавному. Бернська й Всесвітня конвенції побудовані за принципом національного регулювання з гарантуванням обов'язкового мінімуму охорони. Не дивлячись на приєднання до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, в Україні триває ріст порушень в галузі авторських прав. На сьогодні в нашій країні існує досить міцна законодавча база для реальної охорони й регулювання питань у сфері авторства. На жаль ці закони не підтримуються реальними діями з боку держави, наша держава просто закриває очі на те свавілля, через яке від нашої країни відвертаються багато перспективних іноземних партнерів.

Більша роль стосовно охорони авторських прав, на погляд автора, повинна відіграватися органами внутрішніх справ. У багатьох країнах світу, в органах міліції й прокуратури існують спеціальні відділи які займаються тільки питаннями охорони інтелектуальної власності. Держава не повинна упускати ті величезні суми грошей, що вона недоодержує у вигляді податків, через порушення в галузі охорони авторських прав.

Варто також зазначити, що питання охорони об'єктів авторських прав на світовому рівні нерозривно пов'язане з космічним правом. Саме з моменту започаткування міжнародного космічного проекту – Міжнародна космічна станція (МКС) починається широке дослідження проблеми захисту авторських прав у сфері космічної діяльності.

В статті 8.4 Меморандуму про взаєморозуміння

між космічними агентствами, які співробітничують в рамках IGA, 1988 року було зазначено: «З метою захисту права інтелектуальної власності користувачів МКС норми, що врегульовують правовий статус персоналу, який має доступ до відповідних даних, встановлюватимуться міжнародним координаційним комітетом [8]. Після тривалих досліджень цієї проблеми стало зрозумілим, що захист прав інтелектуальної власності в космічній сфері торкається не тільки винаходів, а й об'єктів авторського права. Передача програм за допомогою безпосереднього мовлення зі супутника аналогічна наземній трансляції, що регулюється ст.11 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів.

У 1974 році у Брюсселі було підписано «Конвенцію про розповсюдження несущих програм сигналів, що передаються через супутники» метою якої є запобігання актів піратства до сигналів при їх «транспортуванні» через системи FSS від органу джерела до органу, що забезпечує поширення сигналів, тобто фактичного доведення їх до широкої публіки [8]. В Конвенції йдеться мова про створення системи мір щодо державного запобігання несанкціонованому розповсюдженню сигналів, які передаються через штучні супутники Землі. З подальшим розвитком безпосереднього телевізійного мовлення (БТМ), все більшого поширення набували програми, що були адресовані наперед визначеним організаціям, які розповсюджували ці програми в зарубіжних країнах. У той же час новітні технічні засоби сприяли поширенню нового виду інформаційного «піратства», коли окремі інформаційні фірми перехоплювали трансльовані через штучні супутники Землі авторські програми з наступною ретрансляцією на свою аудиторію без дозволу організації, які мали на це ексклюзивне право, та без матеріального відшкодування. В результаті

цього була прийнята вищезгадана Конвенція, яка проголошує «Без шкоди для відповідних положень міжнародного права держави повинні співпрацювати на двосторонніх та багатосторонніх засадах в справі захисту авторських і суміжних прав шляхом укладення відповідних угод між зацікавленими державами або компетентними юридичними особами, які підпадають під їх юрисдикцію» [9].

Література

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1971 р. // Міжнародне приватне право: Збірник документів. – М.: Вид-во БЕК, 1997. – С.542.
2. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р. // Міжнародне приватне право: Збірник документів. – М.: Вид. БЕК, 1997. – 542 с.
3. Закон України „Про авторське право і суміжні права” від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - №13. – Ст.1-20.
4. Закон України „Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24 листопада 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року)” від 31 травня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - №21. – Ст.1
5. Барышев С.А. Авторское право России и Франции // Интеллектуальная собственность: современные правовые проблемы. – М.: Изд-во БЕК, 1998. –17 с.
6. Дюма Р. Литературная и художественная собственность: Авторское право Франции – М.: Международные отношения, 1993. – 380 с.
7. Чеботарьев В. Щодо питань розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних // Інтелектуальна власність. – 2006. - №4. – 6 с.
8. Беглий О.В. Третья конференция ООН з космосу і проблеми розвитку права інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. – 2000. - №4. – С.3-9.
9. Международное частное право: Сборник документов. – М.: Издательство БЕК, 1997. – 973с.

М.М. Аверкова

Некоторые проблемы правового регулирования в сфере авторских прав.

В данной статье автор исследует общественные отношения, связанные с возникновением объектов авторского права, функционированием субъективных авторских прав и их правовой охраной в международном и национальном частном праве.